

LUTTER TIBOR: SHAW

Művelt Nép Könyvkiadó, 1952.

Shaw emberi és írói arculatának új megvilágítására feltétlenül szükség volt.

A Horthy-korszak magyar szellemtörténeti igyekeztek műveinek mondanivalóját eltorzítani. A nyugati kritikuskok példájára Shaw-t goromba különként tünteti fel Kosztolányi Dezső. Szerinte Shaw-nak semmiféle pozitív mondanivalója sincsen a társadalom számára. A különféle, de végső-fokon Shaw jelentőségét kisebbítő megnyilatkozások hálás talajra találtak a polgári értelmiség körében s onnan, sajnos, szélesebb rétegek felé is továbbszivárogtak. G. B. Shaw életművének helyes értékelése sürgető volt azért is, mert művei a magyar színházlátogató és olvasóközönség előtt nagy népszerűségnek örvendek s így a marxistalenninista irodalomelmélet fényében nagy alkotásai közelebb kerülnek a dolgozó néphez. A könyv egyszersmind a magyar tudomány megemlékezése is az elhunyt kiváló, haladó íróról.

Lutter Tibor könyve elején említi azt a nehézséget, melyek Shaw-nak szinte egy évszázadot felölelő működés jelent a kritikus számára. A feldolgozandó anyaghoz mérten viszonylag kis terjedelmű könyvben azonban a szerző így is módot talál arra, hogy számos Shaw-val kapcsolatos kérdést megoldjon. Eloszlatja az író alakja köré szőtt rosszindulatú mendemondákat, tisztázza viszonyát a Fábianus Társasághoz, hangsúlyozza emberi becsületességét, a szovjet nép iránt érzett szeretetét, törhetetlen hitét az emberi haladás ügyében. Ugyanakkor nem kendőzi el Shaw írói és emberi korlátait sem.

A valóban hiányt pótló könyv azonban sok tekintetben bizonytalanságban hagyja az olvasót. Shaw emberi alakjának, világnézetének gondos elemzése mellett háttérbe szorulnak az író művei, noha szinte minden fontosabb alkotása említett nyer. Shaw jelentős közéleti és publicisztikai szereplése ezt az eljárást csak látszólag igazolja, mert nem kétséges, hogy Shaw *írói* működése az, ami maradandóbb, s írói művei tükrözik tehetségét, sőt magatartását a leghitelesebben. A szerző helyesen utal Dutt véleményére, hogy »Shaw alapjában véve nem elméleti, hanem gyakorlati ember volt — a művész finom felfogó képességével értette meg a tények gyakorlati jelentőségét.« Ez a rendkívül találó megjegyzés szinte kulcsot ad kezünkbe a Shaw-val kapcsolatban felmerülő egyik alapvető kérdés megoldásához, ahhoz hogy Shaw *műveiben* elméleti tévedéseinek csak kis töredéke jelentkezik. Az a tény, hogy a burzsoá kritika és Shaw politikai ellenfelei, éppen egyre növekvő művészi hírneve miatt, más támadási felületet kerestek, nem igazolja emberi és írói tevékenységének ezt a bizonyosfokú szétválasztását. Lutter Tibor

könyvének nagy érdeme, hogy Shaw alakját megtisztítja a rátapadó ragalmaktól, ferdtésektől, élénk idézi a modern Anglia »legélesebb elméjű« emberét, aki, ha ellentmondásosan is, a haladás bajnoka. A polgári irodalomtörténettel való polémiába azonban kissé túlságosan belemelegedvén, megfeledkezik arról, hogy feltárja Shaw művészetének azokat a *pozitív* értékeit, amelyek a burzsoá kritika számára meglepőek, érthetetlenek.

Hogy az érdekes könyvben nem kapunk kielégítő választ arra a mindenkit érdeklő kérdésre, hogy miért soroljuk Shaw műveit a világirodalom haladó hagyományai közé, annak még az is oka, hogy a művek elemzése helyett sok esetben tartalmi kivonatokkal kell megelégednünk, melyekhez elszórt reflexiók és irodalomtörténeti utalások járulnak. A szerző hivatkozik Morozovra, aki »Shaw-ról írt nekrológiájában azt hangsúlyozza, hogy Shaw a kritikai realizmus utolsó és legnagyobb alakja...« (Megjegyzés: az utalás kissé félreérthetően van megfogalmazva. Valójában Morozov azt akarja mondani, hogy Shaw a kritikai realizmus legutóbbi képviselői közt a legnagyobb, s egyúttal az utolsó nagy kritikai realista író.) Morozov ezen megfogalmazása a legalapvetőbb kérdésre utal, megadva egyszersmind az értékelés alapját. Shaw kritikai realizmusára gondolva az olvasónak önkéntelenül ilyen kérdései támadnak: hogyan lehetséges, hogy a polgári dráma általános hanyatlása közepette, a kritikai realizmus talaján keletkezik a shaw-i drámatípus, melyben az aktualitás magasfokú művészi kifejeződéssel párosul. Shaw művészetének ez a vonása oly módon nyilatkozik meg tematikájában, hogy művei mindig az író jelenkorának problémáit vetik fel s ezek a problémák *közvetlenül* jelentkeznek írásaiban, még akkor is, ha történelmi analógiákhoz nyúl. Shaw-nak szinte minden egyes műve a legáltalánosabb kérdéseket veszi az ábrázolás alapjául, olyannyira, hogy ezek az eszmék szétfeszítik művészetének kereteit. Ritkán tud valóban tipikus hősöket formálni, azaz művésze inkább »schiller-i« mintsem »shakespeare-i«. Ábrázolásának ez a hiányossága abból fakad, hogy az általa felvetett problémákat a kritikai realizmus írói eszközeivel a XX. század első felében sem teljes mélységben feltárni, sem maradéktalanul megoldani nem lehet.

Shaw életműve egyszersmind a kritikai realizmus határát is jelzi. Shaw a kritikai realizmus *utolsó* nagy képviselője. A haladás ügyének igazi irodalmi harcosai ma már a kapitalista országokban is a szocialista realizmus módszerét igyekeznek alkalmazni. Ma már világosan látható, hogy a világirodalom történetének nagy távlatába állítva a

kritikai realizmusnak Shaw-hoz mérhető nagy képviselője a jövőben nem lehet. A második világháború után, az imperializmus táborának meggyengülése után, a békeábró erejének megnövekedésével, a haladó eszmék hallatlan méretű elterjedésével az emberi társadalom nagy kérdései a kritikai realizmus álláspontjáról, a legmagasabb művészi fokon, többé nem ábrázolhatók. (Shaw esetében a kritikai realizmus létjogosultsága nem vitatható, bár kétségtelen, hogy éppen a leglényegesebb kérdésekben az ő művészetének is gátja volt.)

Lutter Tibor könyvében ezek a problémák nem kapnak kellő súlyt. Igen helyesen hangsúlyozza azonban Shaw-nak harcos művészi magatartását, mely legnagyobb alkotásaiban helyenként túlröpíti a jellegzetesen shaw-i állásponton és számos kérdésben elvezeti a világos, félreérthetetlen felismerésekig. Talán hozzá kell még tenni azt, hogy ez a megvesztegethetetlen, szilárd írói magatartás nemcsak azért értékes a szemünkben, mert Shaw sohasem süllyedt a kapitalizmus kiszolgálásáig, mint ahogyan H. G. Wells esetében ez megtörtént; hanem azért is, mert éppen szenvedélyes állásfoglalása révén jut el pozitív figurák megrajzolásáig. A St. Joan-ban védelmébe veszi a francia történelem egyik nagy alakját s ezáltal tudja melegen, szeretettel, sőt helyenként lírai pátosszal rajzolni hőseit. Nem igaz az az állítás — ahogy ezt a polgári kritika szélében-hosszában fecsegte, — hogy Shaw-ra a hideg, intellektuális ironia az egyedül jellemző. Az igaz, hogy műveiben s főleg természetesen vígjátékaiban sok a szatirikus elem. Igaz az is, hogy Shaw művészeete betűszerinti értelemben is kritikai, de műveinek elemzése révén kimutatható, hogy pozitív figuráinak száma sokkal nagyobb, mint ahogy ezt gondolhatnánk. A Devil's Disciple hőse például, némileg magára Shaw-ra jellemző élecek leple alatt a legjobb emberi tulajdonságok hordozója. Hangsúlyozni kell még művészetének azt a vonását, mely szerint az ő kapitalista világság felé irányuló kritikája

eleve magában foglalja a helyes, emberi magatartás létének feltételezését, de világnézetének és művészetének korlátai miatt csak esetlegesen, részletekben tudja érvényre juttatni.

Shaw egész hatalmas életműve, mely nagy történelmi események közepette és hatása alatt született, nem fogható fel egységesnek. Lutter Tibor könyve, igen szemléletesen mutatja be művészetének folytonos alakulását s gondosan elemzi azokat a történelmi-társadalmi tényezőket, melyekből az író világnézete és művészeete kinő. Nagyon helyesen hangsúlyozza az 1917-es év lényeges jelentőségét Shaw életében, viszonyát az Októberi Forradalomhoz, mely eltávolítja azoktól a magukat haladónak álcázó irodalmi köröktől, melyekkel azelőtt kapcsolatban volt. Az a tény, hogy a szovjethatalom iránt születésétől fogva mély rokonszenvvel viseltetett, számtalan helyen nyilatkozik meg műveiben is, olyan kisigényű boházatoktól kezdve, mint az »Annayanska, the Bolshevik Empress«, egészen a Geneva maró szatirjáig. Az, amit a Szovjetunióról, a szovjet népről mond, nem mindig egyértelmű, de minden esetben igen jelentős az, hogy a féktelen rágalomhadjárattal, az ostoba mesékkel szemben, melyeket Anglia írói, újságírói és politikusai a Szovjetunióról egyaránt terjesztettek, gyökerében pozitív, de legalább is jóindulatú képet fest. Shaw művei ezáltal erős hatást gyakoroltak az angol, sőt bizonyos mértékben a nemzetközi közvéleményre is.

Lutter Tibor könyve a vázolt hiányosságokat leszámítva alapjában helyes feleletet ad a Shaw életével és műveivel kapcsolatban felmerülő kérdésekre. A könyv némely fogyatékoságai a hatalmas feladat — s amint a néhol pongyola fogalmazás sejteti — a munka gyors üteméből adódnak. A tanulmány úttörő jelentőségű. Ha a különböző kérdések tárgyalásának arányai vitathatóak is, minden fontos kérdésre kitér. Aki G. B. Shaw életét és művészetét meg akarja ismerni, nagy haszonnal forgathatja ezt a könyvet.

Wéber Antal